

О.Р. Звоненко,
студ. IV курсу спеціальності «Право»
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права,
кримінального процесу та криміналістики Т.О. Павлова

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ В УКРАЇНІ У СВІТЛІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

На сьогодні відмивання доходів, отриманих корупційним або іншим незаконним шляхом, набуло характеру глобальної проблеми. У більшості європейських країн ефективним інструментом вилучення доходів, отриманих внаслідок корупційних дій або інших злочинних діянь, визнається конфіскація майна поза кримінального провадження (або, як її ще називають, цивільна конфіскація). Цей правовий механізм дозволяє накласти арешт на викрадені активи, вилучити і конфіскувати їх без винесення обвинувального вироку в рамках кримінального процесу.

Відповідно до результатів розгляду судами кримінальних проваджень про корупційні злочини за січень-вересень 2017 року кількість засуджених, до яких було застосовано спеціальну конфіскацію, досягла позначки 16 осіб [1]. Усього осіб, до яких застосовано спеціальну конфіскацію за I півріччя 2017 року, — 149, за 9 місяців 2017 року — 244 [2]. Не зважаючи на застосування судами цього заходу кримінально-правового характеру, законодавець чітко не визначив правову природу, цілі вказаного заходу.

Спеціальна конфіскація віднесена законодавцем до інших заходів кримінально-правового характеру, про що свідчить її перебування у розділі XIV Загальної частини КК України [3]. Однак така позиція законодавця видається спірною, оскільки інші заходи кримінально-правового характеру застосовуються замість покарання у випадках, коли використання покарання неможливе. Спеціальна конфіскація, у свою чергу, може застосовуватися поряд з основним покаранням або з іншими заходами кримінально-правового характеру. Тому доцільніше було б визначити правову природу спеціальної конфіскації як специфічного виду кримінального покарання.

У даному контексті цікавою є справа «Уелч проти Сполученого Королівства» від 9 лютого 1995 р., за результатами якої Європейський суд з прав людини (далі — ЄСПЛ) зазначив, що «не можна виключати, що законодавство, наділяючи суди такими широкими правами

по конфіскації, переслідує також мету покарання правопорушників. Цілі превенції і відшкодування поєднуються з цілями покарання і можуть розглядатися як складові частини самого поняття покарання» [4]. Таким чином, конфіскація майна в розумінні ЄСПЛ може переслідувати не лише цілі превенції, але і цілі покарання.

Ще одне питання виникає при визначенні підстав застосування спеціальної конфіскації, адже відповідно до чинного законодавства вона може застосовуватися як за вироком, так і за ухвалою суду. У своїй постанові у справі «Варвара проти Італії» від 29 жовтня 2013 р. ЄСПЛ вирішив, що «неможливо, щоб система допускала покарання особи, визнаної невинною за вироком суду або в будь-якому випадку не визнаної винною за вироком. Таким чином, заборона призначення покарання за відсутності визнання вини є додатковим наслідком принципу законності в кримінальному праві» [5]. Крім того, ЄСПЛ зазначив, що подібна ситуація порушує принцип невинуватості особи.

Хоча спеціальна конфіскація і не визнається законодавцем як вид покарання, однак за своєю правовою природою тяжіє до нього, і саме тому у деяких випадках може бути розцінена ЄСПЛ як покарання. Саме тому застосування спеціальної конфіскації має реалізовуватися лише за вироком суду, що не буде суперечити вищенаведеним правовій позиції ЄСПЛ.

Не менш спірним є положення кримінального законодавства, яке закріплює можливість застосування спеціальної конфіскації до третьої особи. Так, відповідно до ч. 4 ст. 962 КК України майно підлягає спеціальній конфіскації у третьої особи, якщо вона набула таке майно від підозрюваного, обвинуваченого, особи, яка переслідується за вчинення суспільно небезпечного діяння у віці, з якого не настає кримінальна відповідальність, або в стані неосудності, чи іншої особи безоплатно, за ринкову ціну або за ціну вищу чи нижчу ринкової вартості, і знала або повинна була і могла знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, притаманних предмету спеціальній конфіскації [3].

У світлі цього положення доречно зазначити, що ЄСПЛ наголошує на необхідності дотримання принципу «справедливого балансу» між інтересами суспільства та необхідністю дотримання прав людини. Так, ЄСПЛ зазначає, що «має бути розумне співвідношення між засобами, що використовуються, і поставленою метою. З'ясовуючи, чи дотримано цієї вимоги, Суд визнає, що держава має право користуватися широкими межами свободи розсуду як у виборі засобів примусового виконання наказів, так і у з'ясуванні виправданості наслідків такого виконання наказів у світлі загальних інтересів» [6]. При цьому законодавчі рішення повинні відповідати загальним інтересам і ґрунтуватися на чітко сформульованому розумному вмотивуванні.

У справі «Христов проти України» ЄСПЛ розглядав ситуацію, яка стосувалася судового розгляду справи про конфіскацію автомобіля за порушення митних правил. Власником автомобіля був громадянин Молдови, а заявник користувався ним відповідно до довіреності. Рішенням районного суду автомобіль було конфісковано, але згодом це рішення було скасоване — на тій підставі, що автомобіль не можна було конфіскувати, оскільки заявник не був його власником — Донецьким обласним судом, що набрало чинності і було обов'язковим до виконання. ЄСПЛ визнав, що ця остаточна та обов'язкова до виконання судова постанова від 23 жовтня 2000 р. наділила заявника правом володіти майном у значенні статті 1 Першого протоколу до Конвенції, оскільки надала заявникові юридичну підставу для отримання компенсації за неправомірну конфіскацію автомобіля [7, с. 134]. Таким чином, через те, що заявник не був власником конфіскованого майна, «суд визнає, що «справедлива рівновага» виявилася порушеною і що заявник ніс особистий і надмірний тягар» [8].

Виходячи з цього, законодавство щодо правомірності володіння майном третьою особою потребує удосконалення. Так, для забезпечення ефективності процедури конфіскації законом може бути передбачено надання формальним власником майна, який не був помічений в протиправних діях, доказів придбання цього майна сумлінним шляхом, і факту, що він не був поінформований про те, що це майно було пов'язано з незаконною діяльністю його попереднього власника. Ці відомості мають бути установлені в судовому порядку на підставі достатності доказів.

Таким чином, незважаючи на всі зроблені Україною кроки на шляху до адаптації законодавства до вимог ЄС, кримінально-правове регулювання у сфері конфіскації потребує значного доопрацювання та вдосконалення, оскільки розглянуті недоліки призводять до неоднакового розуміння положень чинного кримінального законодавства. Поставлені проблеми можливо вирішити шляхом наукового опрацювання правової позиції ЄСПЛ та впровадження її у вітчизняне законодавство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Статистичний збірник «Стан протидії корупції в Україні за дев'ять місяців 2017 року» [Електронний ресурс] : Верховний Суд України. — Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/12BC5FF41EE07F1BC22581CD004EE3DE](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/12BC5FF41EE07F1BC22581CD004EE3DE). — Назва з екрана.
2. Статистичний збірник «Загальні показники стану здійснення судочинства в Україні у I півріччі та упродовж 9 місяців 2017 року»

[Електронний ресурс] : Верховний Суд України. — Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/F137F88C3D532965C22581D4003A6158](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/F137F88C3D532965C22581D4003A6158). — Назва з екрана.

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05.04.2001 № 2341-III. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. — Назва з екрана.

4. Welch v. the United Kingdom, 9 February 1995, Series A no. 307-A [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://gm.coe.int/16806ebd5d>. — Назва з екрана.

5. Varvara v. Italy, 29 October 2013, Series A no. 17475/09 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-128094&filename=001-128094.pdf>. — Назва з екрана.

6. Immobiliare Saffi v. Italy, 28 July 1999, Series A no. 22774/93 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.legal-tools.org/doc/f93aac/pdf/>. — Назва з екрана.

7. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. — 2-ге вид. випр., допов. — К.: Координатор проектів ОБСЄ в Україні. — 2015. — 208 с.

8. Справа «Христов проти України» (Заява N 24465/04) [Електронний ресурс] : рішення Європейського суду з прав людини від 19.02.2009. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_443. — Назва з екрана.

О.Ю. Колеснік,

студ. II курсу, спеціальність «Право»

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

**Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права,
кримінального процесу та криміналістики Т.О. Павлова**

НОВЕЛИ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ ТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

На протязі останніх років проблема домашнього насилля відноситься до найбільш обговорюваних та актуальних. Однією з головних причин безкарності домашнього насильства є невірна оцінка серйозності даної проблеми. Тобто сучасне суспільство такі поняття, як «конфлікт» і «наси́льство» розуміє як абсолютно рівнозначні. У на-